

Соціально-психологічні чинники порушень автономності у підлітковому віці

М. М. Павлюк

Міжрегіональна Академія Управління Персоналом, м. Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: Psycholprof@gmail.com

Paper received 12.05.21; Accepted for publication 22.05.21.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PP2021-252IX99-17>

Анотація. У статті розкрито основні підходи до вивчення проблеми автономності особистості підлітків. Визначено поняття автономності, що є однією із позитивних цінностей, які сприяють прояву індивідуальності та досягненню успішності в різних сферах життєдіяльності особистості. Охарактеризовано автономність з позицій компетентнісного підходу, що є ключовим у процесі розвитку автономних функцій підростаючої особистості. Виділено типи автономності, які визначають характер стосунків підлітків у соціальних групах. Розкрито психологічну сутність феномена автономності, в якому найбільш яскраво виявляються соціально-психологічні чинники його розвитку, серед яких ключовим є виклики особистісного розвитку, з яким стикається особистість у підлітковому віці. Акцентовано увагу на те, що у цей період у підлітка відбувається посилення саморегуляції, самоуправління власних емоцій та поведінки з одного боку, а з іншого – надмірна автономність може бути наслідком особистісних порушень: соціальна відчуженість, яка виявляється у нездатності вибудувувати стосунки з оточенням, пасивності, депресії. Проаналізовано типи автономності у підлітків серед яких особливу роль відіграє емоційна автономність, яка виявляється у здатності до вибудовування конструктивних стосунків та реалістичне сприйняття близького оточення у результаті набуття емоційних компетентностей серед яких: емоційне усвідомлення, емоційна регуляція, емоційна автономність, самоефективність, готовність звертатися за допомогою до інших, прагнення до інтеграції у референтному середовищі, виявляючи власну автономність, свободу вибору у процесі реалізації власних життєвих смислів.

Ключові слова: емоційна автономність, гетерономність, самостійність, відповідальність, саморегуляція, підлітки, особистісний розвиток.

Актуальність. На сьогодні у суспільстві важливого значення набувають особистісні якості людини, які забезпечують її здатність ефективно адаптуватися до динамічних соціальних, економічних, культурних, політичних, глобальних змін. Важливе місце займає автономна поведінка, яка розвивається у ранньому віці та набуває особливої значимості у підлітковий період. Почуття дорослості, яке є провідним прагненням у підлітків визначається не лише відчуттям підлітком себе у тій чи іншій мірі дорослим, а й прагнення ставати все більш автономним, по-новому виявляти свою природну сутність. Однак вияви своєї індивідуальності і власної сутності у сучасних підлітків часто, на жаль, сприймаються дорослими як непослух, протидія, незручність, а значить не заохочується, не підтримується, а то й засуджується та карається у суспільстві.

Батьки, вчителі та наставники хотіли б зробити свій внесок у те, щоб молода людина стала незалежною, та приймала самостійні, зважені рішення. Підліток також хотів би бути вільним і незалежним, якби міг приймати рішення самостійно. Парадоксально, але, з його точки зору, іноді саме його батьки, вчителі чи наставники, беруть на себе відповідальність і визначають все за підлітка.

Це часто трапляється в період підліткового віку [1, 10], коли молоді люди намагаються знайти власну ідентичність, стати незалежними, відстоювати свою автономність думок. Вони намагаються бути собою, проживати своє життя. У передових суспільствах це специфічне культурне явище, оскільки цим молодим людям зазвичай приділяється певний проміжок часу, щоб самостійно експериментувати із соціальними ролями, перш ніж «знайти себе».

Як у недалекому минулому, так і в сучасному суспільстві не вітається автономність підлітків і юнаків, але схвалюється їх слухняність, безініціативність, залежність, гетерономність, які досить успішно створюються і регулюються зовнішніми стимулами, що досить міцно укорінилися в суспільстві, не бажаючи поступатися місцем

новим, прогресивним методам виховання.

Тому на перший план виходить питання визначення особистісної автономності, яка полягає у здатності відстоювати власні інтереси, цілісність, виражена незалежна поведінка, вільна від втручання ззовні, готовність до самовиховання та утвердження власних індивідуально-психологічних проявів.

Ступінь розробленості проблеми. Автономність у підлітковому віці має особливе значення, оскільки підростаюча особистість поступово вчиться брати на себе відповідальність за свої рішення та за своє життя у цілому. Як зрозуміти автономність підлітків? Чи завжди автономність позитивна? Чи готові до неї підлітки? Чи готові до цього їх батьки, вчителі та наставники? Як підлітки навчаються автономній поведінці? Проблема вивчення автономної поведінки підлітка на сьогоднішній день є недостатньо вивченою та потребує більш глибокого комплексного аналізу.

Поняття особистісної автономності у психологічній літературі зустрічається досить часто (Г. Балл, Л. Божович, Л. Колберг, А. Маслоу, Г. Пригін, А. Реан, В. Татенко), та потребує подальшого висвітлення у контексті особистісного зростання в умовах розбудови сучасного суспільства, коли формується нова світоглядна система, розширюються можливості індивідуального вибору кожної особистості.

Парний термін «автономії і гетерономії» був введений Ж. Піаже для розмежування між гетерономією підлітків і автономією дорослих. За механізмом дії цей термін заснований на контрасті між інфантильною залежністю і несамостійністю підлітків з одного боку, і видимою незалежністю (або прагненням до незалежності) дорослих з іншого боку. Одночасно Ж. Піаже вказував на тісний взаємозв'язок і взаємоперехід автономії і гетерономії. Наприклад, невротична залежність (гетерономія) – вказує на хворобливий стан, при якому доросла особистість має бути автономною, при цьому відчуває себе –

гетерономною, тобто залежною [14].

Автономія і гетерономія (грец. αὐτονομία – незалежність; ἕτερος – інший). У найзагальнішому значенні автономія – міра незалежності будь-якого явища від зовнішньої причинної зумовленості, гетерономія – зовнішня зумовленість чого-небудь, що її так чи інакше можна ідентифікувати, виокремивши з оточення. Таким чином, поняття «автономії» та «гетерономії» позначають, відповідно, як внутрішню та зовнішню зумовленість певних властивостей, подій та процесів у певній сутності. Будь-що має певну основу («сутність») своєї якісної визначеності, але ця основа, або сутність (внутрішня), може існувати тільки в чомусь ширшому, щодо неї (зовнішньої), – в «оточенні», яке й визначає межі цієї сутності. Оточення і будь-яка сутність взаємопов'язані різноманітними зв'язками: будь-що існує завдяки своєму оточенню, але будь-яка сутність, в свою чергу, зумовлює щось у своєму оточенні. Цей взаємозв'язок зовнішніх і внутрішніх причин властивий для всього, що існує.

Тому поняття «автономії» і «гетерономії» можна вважати категоріями онтології. Іноді, щоб відрізнити зовнішню причину зумовленості від внутрішньої, використовують термін «самодетермінація». Тобто, якщо з одного боку оточення створить належні умови для розвитку автономності та вибору у підлітка, дасть змогу проявитися його справжній природній сутності, то з іншого боку сформована автономність підлітка, як внутрішнє особистісне утворення детермінуватиме такі прояви як психологічні межі, особистісний простір, самостійність, незалежність, відповідальність.

Мета статті: розкрити соціально-психологічні чинники порушень автономії у підлітковому віці та висвітлити психологічні типи автономної поведінки.

Виклад основного матеріалу. У сучасній психології поняття «особистісної автономії» широко розглядається у теорії самодетермінації Десі і Раяна. Особистісна автономія розуміється як внутрішня потреба, умова, мотивація для того, щоб діяти незалежно, автономно, на основі власних переконань, а не зовнішнього примусу. В цьому контексті цікавим постає питання співвідношення свободи і відповідальності особистості, а також розвиток особистісної автономії [6].

Існує два основних типи мотивації – внутрішня та зовнішня. Внутрішня мотивація – це те, що спонукає індивіда до певної діяльності, оскільки він відчуває радість, задоволення, робить це для себе. Навпаки, зовнішня мотивація змушує індивіда виконувати певну діяльність, оскільки він хоче досягти певної мети, досягти певного результату (здобути винагороду, уникнути ускладнень, просуватися у соціальному статусі).

Особистість, яка внутрішньо мотивована, є автономною. Тобто вона діє з почуттям власного бажання щось діяти, робить власний вибір, охоче, без тиску. Мотивована особистість таким чином, виконує певну діяльність, тому що їй подобається, вона наполегливо, може долати перешкоди, намагається досягти поставленої мети. Згідно з цією теорією, протилежність автономії – це незалежність особистості від інших людей або взаємозалежність. Протилежне – підпорядкованість, відмова від самостійної думки та готовність керуватися іншими.

Вибір рішення про підпорядкування іншим дуже специфічним чином впливає на мислення, почуття та дії: підліток піддається тиску, або дозволяє іншим собою

маніпулювати, спокушати себе, обирати альтернативу, яку хтось інший витончено пропонує [6].

Поняття автономії у психології є досить складним. У дослідженнях Zimmer-Gembeck M. J. описується думка про те, що автономія може приймати дуже різні форми і не завжди є виключно позитивною. Автор розглядає поняття автономності, як виклик розвитку, з яким стикається особистість у підлітковому віці. У цей період у підлітка відбувається посилення саморегуляції власних емоцій та поведінки, підвищується рівень автономності у прийнятті рішень, набуття більших прав та взяття на себе більшої відповідальності у колі однолітків. Розвиток автономності важливий для всіх зацікавлених сторін, оскільки він визначає якість шляху, який проходять підлітки, їх досвід вибору, а також наскільки близькими є їхні рішення до оптимальних [16].

Згідно концепції автономії у психології Ježek виділяє види автономності підлітків за індивідуальними відмінностями та перспективами розвитку [9]:

1. Автономія як суверенітет (самоуправління).

Wiggins стверджує, що автономія передбачає індивідуальну діяльність. Таким чином, він відрізняє ступінь автономності за шкалою від сильної акторської ролі до пасивності, відчуження. Він розуміє автономію як вираження справжньої особистості. Така автономність є результатом низького ступеня самовідчуження, високого ступеня справжнього життя та високого ступеня прийняття зовнішніх впливів [15].

2. Автономія як розлука, незалежність.

Wiggins виділяв дві форми автономії, що позначаються підлітками: перша полягає в вимірі автономії (висока активність) проти високої пасивності; друга форма – в вимірі автономії (високе відділення) проти високого спілкування [15].

Bekker M. H. J. звертає увагу на дефіцитні чи патологічні аспекти автономії. Відсутність автономності може бути показником недостатнього розвитку особистості, тоді як надмірна автономність може свідчити про певну соціальну патологію: небажання чи нездатність налагоджувати соціальні контакти, поважати інших, співпрацювати з ними [2].

3. Автономність як вразливість

Beck A. T. у своїй когнітивній моделі депресії припускає, що високий ступінь автономності у підлітків може призвести до розвитку реактивної депресії [3].

4. Автономія як відокремлення

Психодинамічний підхід будується на зміні відносин між батьками та підлітками. Когнітивний підхід підкреслює рішення підлітків, їх сприйняття контролю та відповідальності за прийняті рішення. У підлітковому розвитку адекватне відокремлення є позитивним, нормальним явищем особистісного розвитку.

5. Автономія як відчуження

У розвитку підліткової особистості радикальне відмежування від батьків є негативним, патологічним явищем. Позначає проблеми, які не відповідають нормальному розвитку.

6. Автономія як виклик (акторство)

Beyers W. описує таку автономність через невідповідність, не реагуючи на переконання батьків чи однолітків, локалізацію визначального впливу всередині особистості. На перший план виходить те, що підліток прагне продемонструвати, а не те, що він намагається відкинути

[4].

7. Автономія як прояв незалежності

Дослідники розрізняють ситуації, коли особистість вибирає залежність від власної волі (стає автономною залежністю) та ситуації, коли вони змушені ззовні приймати самостійні рішення.

Таким чином, автономія є і процесом, і результатом цього процесу. У літературі існує чотири теоретичні підходи до вивчення автономності підлітків, оскільки автономність можна розуміти як:

1. індивідуальну дію, в якій змінюється особистість підлітка, його власне «Я»;

2. орієнтованість на особистісний розвиток та вирішення самостійних завдань, які постають у підлітковому віці і особистість постає перед їх вирішенням;

3. соціальний процес, що ґрунтується на зміні стосунків із батьками, вчителями, наставниками (як правило, авторитетами) та прихильності до однолітків;

4. соціокультурний процес, під час якого підлітки вступають до лав дорослого оточення, якими б не були *ритуали* такого переходу.

Автономна поведінка може здійснюватися або повністю незалежно від оточення (у розумінні ініціативи індивіда), або через те, що особистість була захоплена діяти незалежно від когось, від чиєїсь думки, коли хтось, хто є для нього соціально значимою людиною цілеспрямовано намагається сформуванати зазначену якість особистості [13]. Додамо, що це, як правило, такі поради, як "Будь собою! Зроби це так, як ...!".

Stefanou C. R., виділяє такі типи автономності у підлітків під час навчання у школі [12]:

Підтримка організаційної автономності. Підліток може обрати однокласників, з якими він бажає бути у групі; обирати спосіб, яким він / вона хоче оцінюватися; визначити терміни, які регулюють хід навчання та поведінку учнів; обирають, де хочуть сидіти.

Підтримка процесуальної автономності. Підліток може обрати тему, над якою буде працювати над проектом; обрати спосіб демонстрації своїх компетенцій; обирати спосіб демонстрації роботи іншим; обговорення того, що він хоче робити, чим хоче займатися; надавати відповідні довідкові матеріали, публікації.

Сприяння пізнавальній автономності. Підлітки можуть обговорювати різні підходи та можливі стратегії вирішення проблем; обґрунтовувати свої рішення, щоб учні в класі могли вчитися один у одного, ділитися своїм досвідом; вирішувати проблеми самостійно, з максимальною підтримкою; робити помилки та вчитися на своїх помилках; отримувати інформативний, неоцінювальний зворотній зв'язок; ставити особисті цілі; розв'язувати задачі, що відповідають його фокусу, його інтересам; вільно висловлювати свої погляди; займати відповідне місце у класі більше, ніж на традиційних уроках.

Сприяння емоційній автономності. Емоційна автономність зазвичай згадується в контексті сімейного виховання і розуміється як схильність підростаючої особистості до стосунків із батьками, або відійти від амбівалентних стосунків з батьками [6]. Іншими словами, настає період у розвитку дитини, коли закінчується наївне, безумовне прийняття батьків і, природно, починається фаза відстороненості, емоційної дистанції. Ідеалізація батьків завершується, і підліток індивідуалізований, автономний, хоча існують відмінності між хлопчиками та дівчатами

[8]. Емоційна самостійність вивчається в основному в контексті батьківства.

У цьому контексті цікавою є емоційна самостійність підлітків у школі, дослідженню якої присвячено у працях іспанських авторів [11]. Зокрема, автори називають це емоційним вихованням. Йдеться про розвиток емоційних компетентностей підлітків. Теоретична модель [11], на якій ґрунтуються діагностичні засоби та процедури втручання, Pérez-Escoda N. виділяє п'ять форм емоційної компетентності підлітків:

- емоційне усвідомлення: включає не лише вміння сповідувати себе, але й здатність відчувати емоційний клімат ситуації та діяти належним чином;

- емоційна регуляція: відповідне вираження своїх власних емоцій, та розуміння взаємозв'язку між емоціями, які переживаються, навчанням, впорядкування стресу та поведінки стосовно інших;

- емоційна / особистісна автономність: це самоуправління емоціями, розвиток особистісних характеристик, таких як впевненість у собі, сприйняття самоефективності, відповідальність за власні дії, здатність визнати їх;

- навчання навичкам звертатися за допомогою.

Інші дві компетенції авторів теоретичної моделі [11] також включаються до «емоційних компетенцій», та характеризують тип соціальної компетентності.

- Соціальна компетентність: здатність встановлювати та підтримувати позитивні стосунки з іншими людьми, вміння належним чином спілкуватися з людьми, поважати інших, поводитись просоціально, та водночас, у разі потреби, наполегливо;

- життєва компетентність та добробут: діяти відповідально, вирішувати особисті, сімейні та побутові проблеми, сприяти вирішенню соціальних проблем.

Особливістю підліткового віку є прагнення до автономності, незалежності і водночас до об'єднання у групи. Однак, така дихотомія свідчить не про дисгармонію, певний критичний стан у становленні автономності підростаючої особистості, а скоріш про прагнення підростаючої особистості до інтеграції в референтному середовищі, витримуючи і виявляючи при цьому власну автономність, свободу вибору, пошуку і реалізації власних життєвих смислів, що сприяє самоздійсненню, подальшому особистісному розвитку.

Отже, підлітковий вік є найбільш сензитивним періодом для розвитку автономної поведінки, бо він є періодом становлення «почуття дорослості, яке визначається об'єктивними умовами життя дитини і тим «стрибком», який робить його психіка. Особливістю соціальної ситуації розвитку в цей період стає протиріччя між зростаючою самостійністю і можливостями її реалізації, між автономністю («вже не дитини») і здатністю («ще не дорослого») до саморегуляції. Підліток починає ставитися до себе як до особистості, яка вчиться брати на себе відповідальність за свої вчинки. В цей час він починає яскраво відчувати свою причетність до суспільного життя, до справ свого оточення, до творення власного життя. Підліток не тільки хоче, але й почувається дорослим, звичайно, за умов, коли він вчиняє відповідально. Успіх у результаті власних дій посилює відчуття себе дорослою особистістю, і навпаки, неуспіх може повертати до дитячих, регресивних проявів, викликаючи переживання власної неповноцінності, залежності від будь-яких внутрішніх і

зовнішніх факторів, їх тиску на особистий життєво значущий вибір, пошук сутнісних смислів.

Висновки. Автономність є важливою якістю зростаючої особистості, що засвідчує і водночас забезпечує її внутрішнє зростання й успішну інтеграцію в суспільство. Окреслені сучасні зарубіжні концепції вивчення автономної поведінки у підлітковому віці можуть слугувати підґрунтям для реалізації нових емпіричних досліджень в умовах реформування сучасної школи, що висуває нові вимоги до усіх суб'єктів навчально-виховного процесу на засадах компетентнісного підходу в освіті. Автономність є сутнісною ознакою людської активності, характеризує особистість як суб'єкта життєдіяльності. Автономність передбачає здатність прислухатися до себе, брати на себе відповідальність за свої рішення, втілення життєвих смислів в реальне життя.

Таким чином, автономність є ознакою особистісного зростання, оскільки свідчить про певний рівень самодетермінації, і, водночас, є спонукальною силою до

подальшого розвитку, самовдосконалення. Під автономністю слід розуміти здатність людини слідувати власним устремлінням, протистояти будь-якому зовнішньому тиску, мислити і поводити себе незалежно, здатність до саморегуляції і оцінки себе, виходячи з особистих стандартів, внутрішнього морального закону. Автономність проявляє тенденцію до зростання, але у тому випадку, коли їй надано певний вектор, траєкторію розвитку, умови здійснення.

Перспективами подальших досліджень у цьому напрямку можуть бути: вивчення взаємозв'язків автономності із особливостями особистості педагогів та способів управління навчальним процесом у закладах освіти, особливостей змісту навчальних предметів та навчальних програм у процесі становлення автономних функцій, стилю взаємодії батьків та вчителів із дітьми, особистісні особливості підлітків та груп до яких вони включені, гендерні відмінності у процесі розвитку автономності.

ЛІТЕРАТУРА

- Arnett J. J. Emerging Adulthood: A Theory of Development from the Late Teens through the Twenties. / J. J. Arnett // *American Psychologist*. – 2000. - №55, 469–480.
- Bekker M. H. J. The Development of an Autonomy Scale Based on Recent Insights into Gender Identity. / M. H. J. Bekker // *European Journal of Personality*. – 1993 - №7, 177–194.
- Beck A. T. Cognitive Therapy of Depression: New Perspectives. In Clayton, P., & Barrett, J. (Ed.), *Treatment of Depression: Old Controversies and New Approaches* (265290) -1983. New York: Raven Press.
- Beyers, W., Goossens, L., Vansant, I., & Moors, E. A Structural Model of Autonomy in Middle and Late Adolescence: Connectedness, Separation, Detachment, and Agency. / W. Beyers, L. Goossens, I. Vansant, & Moors, E. *Journal of Youth and Adolescence*. – 2003- №32(5), 351-365.
- Bisquerra, R., & Pérez-Escoda, N. (2007). Las competencias emocionales. / R. Bisquerra, & N. Pérez-Escoda // *Educación*. – 2007 - №21(10), 61–82.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (Eds.). *Handbook of Self-Determination Research*. Rochester, / E. L. Deci, & R. M. Ryan // NY: University of Rochester Press – 2002.
- Douvan, E., & Adelson, J. *The Adolescent Experience*. / E. Douvan, & J. Adelson // New York: Wiley – 1966.
- Chen, Z. Y. A Gender Comparison on the Association of Adolescent Emotional Autonomy with Educational Expectations and Self-Esteem. / Z. Y. Chen // *Applied Behavioral Science Review*. – 1999 - №7(1), 1–21.
- Ježek, S. Aktuální pojetí autonomie v psychologii. / S. Ježek // *Československá psychologie*. – 2014 - №58(1), 31-40. Macek, P. Kde končí dospívání a kde začíná dospělost? In Macek, P., & Dalajka, J. (Eds.), *Vývoj a utváření osobnosti v sociálních a etnických kontextech* (217–225). – 2005 Brno: Masarykova univerzita.
- Pérez-Escoda, N., Filella, G., & Alegre, A. et al. Developing the Emotional Competence of Teacher and Pupil in School Context. / N. Pérez-Escoda, G. Filella, & A. Alegre // *Electronic Journal of Research in Educational Psychology*. – 2012. - №10(3), 1183–1208. Dostupné téžz http://www.investigacionpsicopedagogica.com/revista/articulos/28/english/Art_28_756.pdf.
- Stefanou, C. R., Perencevich, K. C., & DiCintio, M. et al. Supporting Autonomy in the Classroom: Ways Teachers Encouraged Students Decision Making and Ownership. / C. R. Stefanou, K. C. Perencevich, & M. DiCintio // *Educational Psychologist*. – 2004. - №92, 97–110.
- Stroet, K., Opendakker, M. C., & Minnaert, A. Effects of Need Supportive Teaching in Early Adolescents' Motivation and Engagement: A Review of the Literature. / K. Stroet, M. C. Opendakker, & A. Minnaert // *Educational Research Review*. – 2013. - № 9(1), 65–87.
- Піаже Ж. Вибрані психологічні праці. / Ж. Піаже // - М.: Міжнародна педагогічна академія, 1994. - 680 с.
- Wiggins, J. S. (1997). Circumnavigating Dodge Morgan's Interpersonal Style. / J. S. Wiggins // *Journal of Personality*. – 1997. - №65, 1069–1086.
- Zimmer-Gembeck, M. J., Ducat, W. H., & Collins, W. A. Autonomy Development during Adolescence. In Brown, B. B., & Prinstein, M. (Eds.) / M. J. Zimmer-Gembeck, W. H. Ducat, & W. A. Collins // *Encyclopedia of Adolescence*. – 2011. - (66–76). New York: Academic Press.

Socio-psychological factors of autonomy disorders in adolescence

M. M. Pavlyuk

Abstract. The article reveals the main approaches to studying the problem of autonomy of the Identity of adolescents. The concept of autonomy is defined, which is one of the main positive values that contribute to the manifestation of individuality and success in various spheres of life of an individual. Autonomy from the standpoint of the competency approach is characterized, which is key factor in the development of autonomous functions of the growing personality. The types of autonomy that determine the nature of adolescent relationships in social groups are identified. The psychological essence of the phenomenon of autonomy is discussed in detail, in which the socio-psychological factors of its development are most clearly revealed, among these the key factors are the challenges of personal development, which the personality faces in adolescence. Emphasis is placed on the fact that during this period the adolescent is strengthening its self-regulation, self-management of their emotions and behaviour on the one hand, but on the other - excessive autonomy may be the result of personal disorders: social alienation, manifested in inability to build relationships with others, passivity, depression. Types of autonomy in adolescents are analyzed, among which emotional autonomy plays a special role, which is manifested in the ability to build constructive relationships and realistic perception of the environment as a result of acquiring emotional competencies, including: emotional awareness, emotional regulation, emotional autonomy, self-efficacy, readiness for help others, the desire for integration in the reference environment, showing their own autonomy, freedom of choice in the process of realizing their own meanings in life.

Keywords: emotional autonomy, heteronomy, independence, responsibility, self-regulation, adolescents, personal development.